De held en de rovers

Een zwartboek over „De Telegraaf"

DOOR

H. M. VAN RANDWIJK

Uitgave „Vrij Nederland", Amsterdam

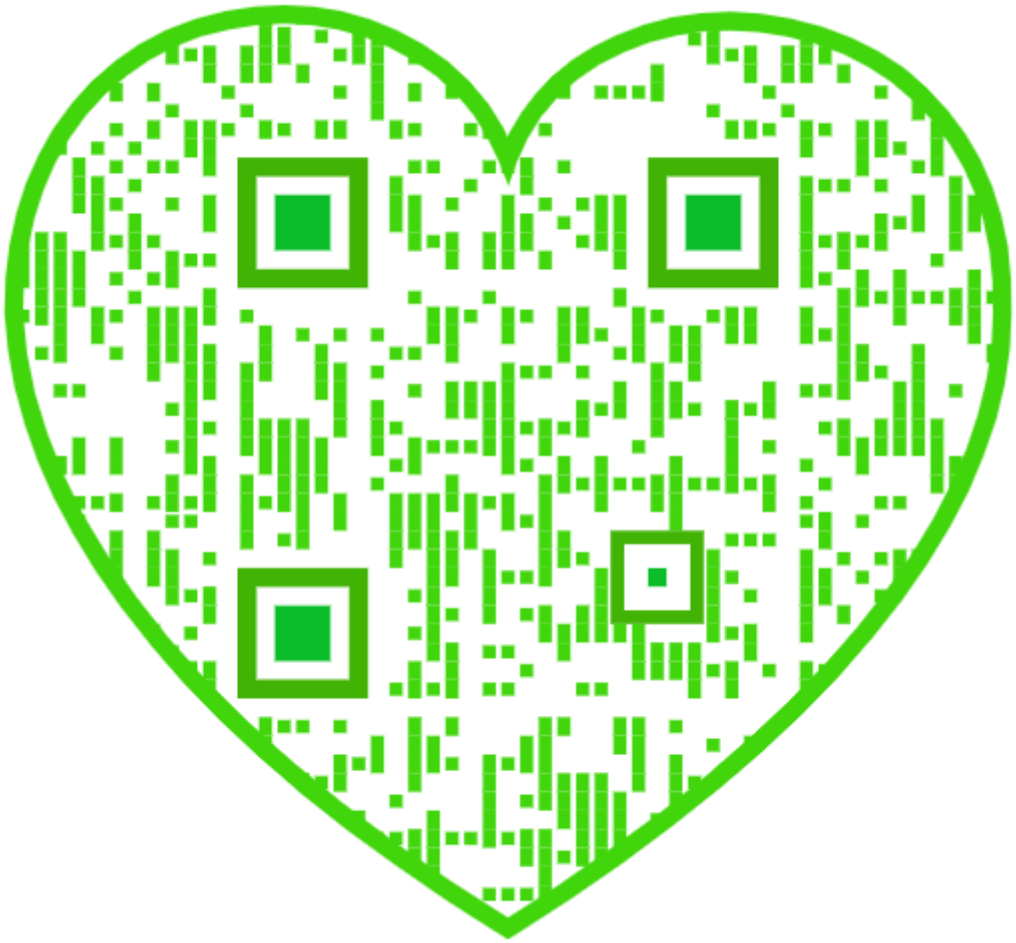

DE HELD EN DE ROVERS

De held en de rovers

Een zwartboek over „De Telegraaf"

DOOR

H. M. VAN RANDWIJK

Uitgave „Vrij Nederland", Amsterdam

Waarom dit boekje?

De redactie van het dagblad „De Telegraaf" heeft een dik, op fraai kunstdrukpapier gedrukt boekwerk uitgegeven over het beleid in oorlogstijd, waarin aan de hand van allerlei documenten, verklaringen en uitspraken wordt betoogd, dat „De Telegraaf" gedurende de bezetting een „centrum van illegale actie" was en, door voortdurend tussen de regels door, critiek op de Duitsers te leveren, verzet pleegde en een geestelijke steun was voor het volk. Daarnaast wordt betoogd, dat de eigenaar van het blad, H. M. C. Holdert, een voortreffelijk vaderlander was.

In de thans voor U liggende brochure, die „Vrij Nederland" helaas niet op zulk mooi kunstdrukpapier kan geven, wordt het „Telegraaf"-boek onder de loupe genomen. De herinnering van de lezer aan de wàre rol van Holderts blad in de bezetting wordt daarenboven ietwat opgefrist. „Vrij Nederland" meent dit aan de millioenen lezers van de illegale pers verplicht te zijn.

De held en de rovers.

Het Weteringplantsoen in Amsterdam ziet er op het ogenblik mooi uit. De bloemen geuren in de goed onderhouden perken en het jonge gras omzoomt die weelde met een teer licht groen.

De moeder, die met haar kinderen over het met fijn zand bestrooide pad wandelt en even stilstaat bij de vlag, die aan een hoge stok oprijst uit de fusilladeplaats, kan zich misschien niet meer herinneren hoe dit plantsoentje er uitzag op de dag der bevrijding.

Want waar nu de heesters zich in het water spiegelen, lag toen een stinkende korst stadsvuil, waarin bleke hongerkindertjes de hele dag naar iets eetbaars wroetten. Ginds, midden in het perk, rees de bunkerzware schuilkelder op, bestemd voor de Duitse heren, die tot Dolle Dinsdag in het flatgebouw kantoor hielden en dáár, vlak bij de brug, was het modderig pad met de diepe autosporen, dat de lijken had gedragen van een groot aantal Nederlandse jongens, neergeschoten in het hart van Amsterdam, 's morgens om tien uur.

Twee jaren zijn voorbijgegaan. De vuilnisstortplaats van verhongerd Amsterdam, waar de Duitsers een van hun grootste wreedheden bedreven, is weer een mooi aangeharkt plantsoentje en waar afval en bloed lagen, bloeien nu bloemen. De

herinnering aan de nachtmerrie is verbleekt, goede dingen des levens zijn teruggekeerd, felheid versleet . . .

En dáárom is het mogelijk, dat in Mei van het jaar 1947, door de redactie van „De Telegraaf" een boek wordt uitgegeven, waarin te lezen staat, dat dit dagblad vijf oorlogsjaren lang verzet pleegde tegen de vijand en door ons volk werd beschouwd als *„een toevluchtsoord waar zij hun vaderlandse gevoelens konden spuien"* en kennis konden nemen *„van het geestelijk verzet, dat wij allen zozeer nodig hadden"*. Dit alles —neen, gij vergist U niet — over het dagblad „De Telegraaf" tijdens de bezetting.

* * *

Men moet weerstanden overwinnen om te spreken over het verzet en om er naar te luisteren, want er is te veel gesproken, te veel gebrald en te veel gekrakeeld. Nu er van de vernieuwing, die wij tijdens de bezetting met elkaar befluisterden, zo bitter weinig terecht gekomen is en de tot een farce verwrongen zuivering een reeks van mediocre misstanden heeft geschapen, vindt men bij vele goede Nederlanders de neiging, om over het verzet nu maar te zwijgen. Uit vermoeidheid, uit een misschien wel begrijpelijke walging van allerlei collaborateurs-gespuis dat al ver meeschreeuwt, of er nooit iets aan de hand is geweest en met boenige onbeschaamdheid daden en intenties bevuilt, die goed en eerlijk waren.

Maar als men nu in het boekwerk der Holdert-heren bladert en men leest dat de *„ondergrondse blaadjes"* in de oorlog dienden te worden beschouwd als ondernemingen van rovers die *„aasden op het bestaan der bestaande bladen"* (pag. 118)

en men leest op bladzijde 65, dat advocaat Craandijk, de verdediger van Holdert, voorstelt *„een gedenksteen aan te brengen voor het werk dat de redactie en directie van „De Telegraaf" in oorlogstijd hebben gedaan"*, dan wordt men, twee jaar na de honger, de Jodenmoorden, de straatterreur en de massafusillades, toch even stil. En men moet bekennen: ja, dat durft alleen „De Telegraaf".

* * *

Twee jaar. Waar mensen werden doodgeschoten kan men op een bankje zitten in de zon. Waar vuilnis verpestend lag te stinken is weer een mooi plantsoentje. Maar het is nog tè vroeg voor àl te grove leugens.

V.N. gaat met U een paar herinneringen ophalen aan een tijd, toen U de officiële pers elke dag dieper leerde verachten en steun vond in het woord der ondergrondse bladen — de bladen „der rovers", zoals ge nu hebt kunnen lezen. Maar die rovers der illegaliteit, die — wij citeren wéér het „Telegraaf"-boek — met *„Goebbels uit dezelfde beker der gemeenschappelijke passie dronken, waarin de Duitser na elke dronk genoeg infectiesporen naliet om de anderen te vergiftigen"* — die vergiftigde rovers dus, voelen zich nog steeds emotioneel verbonden met de strijd die zij toen streden. En zij weigeren die strijd te laten bekladden door een troep die, terwijl Nederland vocht, de misselijkste concessies deed welke nodig waren voor dat éne, stralende „Telegraaf"-doel; Holderts centen.

Wij hebben veel geslikt, sinds de bevrijding, zóveel, dat we er wel eens onpasselijk van zijn geworden, maar nu wil V.N.

toch de stem verheffen om U, net als vroeger, wat te vertellen over de bezettingstijd.

Een verhaal vol curieuze feiten. Het verhaal van de rovers der ondergrondse pers en van de wâre held die, twee jaar na de bevrijding, tot veler verbazing „De Telegraaf" bleek te heten.

Zij bleven op hun post.

„Landgenoten — wij zullen niet versagen. Wij zullen volhouden, wij zullen overwinnen, omdat wij strijden tegen de machten der duisternis met een rein geweten en voor een rechtvaardige zaak — voor gerechtigheid".

Deze woorden zijn vijf jaar oud. De Koningin sprak in Mei 1942 voor Radio Oranje, naar aanleiding van de moord op 72 Nederlanders. Men vindt ze terug in de illegale bladen van die tijd, klein, onaanzienlijk, slecht gedrukt op grauw papier.

Hoeveel duizenden mensen in bezet Nederland — drukkers, illegale journalisten, verspreiders — hebben in voortdurend levensgevaar gezwoegd aan dit ogenschijnlijk zo armzalige resultaat: het „illegale blaadje" van acht of zestien dichtbedrukte pagina's . . .

Leg daar eens een nummer van „De Telegraaf" uit die dagen naast — dat was toen nog een hele krant. Kijk, in Uw ene hand het roversblaadje met het woord van de Koningin en in Uw andere „De Telegraaf" van 17 Mei 1942, met het woord van . . . ja, wiens woord is het eigenlijk?

Lees dit ongesigneerde, redactionele hoofdartikel eens, hier, op het tweede blad, eerste kolom:

TER OVERDENKING.

Begin Mei is ook in Nederland voor de Joden het dragen van de gele Davidsster verplichtend geworden. Ieder, die niet geheel van politiek inzicht verstoken is, weet, dat de Joden Duitschlands vijanden zijn en dat de achtergrond van den oorlog een laatste afrekening van het door Duitschland geleide Europa met het Jodendom is.

Duitschland heeft uit een instinctmatige behoefte naar reinheid van levenshouding van het eigen volk, den Joden het veelal op slinksche wijze verkregen burgerrecht weer ontnomen en hen teruggebracht tot een uitgangspunt, waarop zij stonden voor dat zij over Europa uitzwierven.

Het feit der bezetting legt het Nederlandsche volk de verplichting op, een loyale houding ten opzichte van de bezettende macht aan den dag te leggen en dit te meer, nu gebleken is, dat de bezettende macht in alles het Nederlandsche volk als vriend beschouwt en behandelt. Uit welbegrepen eigenbelang dient men dan ook in alles naar een loyale houding te streven.

Jood is en blijft Duitschlands vijand, of hij nu uit Portugal of kersvers uit Jeruzalem, al dan niet voorzien van een Nederlandsche pas of identiteitskaart, hier verzeild is geraakt. Volgens begrippen, die met een loyale houding stroken, dient iedere Nederlander dit Duitsche standpunt, dat de Jood zijn vijand is, te eerbiedigen en zich te onthouden van alle gedragingen die daarmee in strijd zijn.

Wanneer dus een Nederlander, ondanks de door de Jodenster duidelijk getrokken scheidslijn tusschen vriend en vijand, toch voortgaat omgang met Joden, dus Duitschlands vijanden, te hebben, dan is dit niet loyaal. Het is een vijandige houding ten opzichte van de bezettende macht. Het wordt beschouwd als heulen met den vijand.

* * *

Na de invoering van de Jodenster zijn er Nederlanders geweest, die zich uitgeput hebben in vriendelijkheden, ten opzichte van den duidelijk te onderscheiden Jood. In de eerste dagen is het voorgekomen, dat zich opgeschoten Nederlandsche jongens en meisjes uit baloorigheid met de Jodenster getooid hebben. Men greep in en heeft enkele van deze warhoofden ingerekend. Voor straf heeft men hen gedurende een bepaalden tijd, in behandeling op één lijn gesteld met Joden, hetgeen neerkomt op uitsluiting van alle openbare betrekkingen enz., geen toegang tot café's, bioscopen, parken enz. Bij herhaling en bij verder voorkomen zal strenger opgetreden worden. Ter correctie zal

strafverblijf in bijzondere kampen volgen, waar men doorgaans zulke overmoedige ijveraars, in korten tijd tot inkeer brengt.

Nog diverse andere, voor de bezettende macht weinig loyale gedragingen zijn gesignaleerd. Er zijn heeren, die zich genoopt voelen, voor een Jodenster den hoed af te nemen. Jonge Nederlandsche meisjes loopen uitdagend met Jodenknapen door de straten te flaneeren. Nederlandsche jongens loopen gearmd met Jodinnen. In trams, treinen en andere openbare vervoermiddelen is het voorgekomen, dat Nederlanders ostentatief hun plaats aan Joden afstaan. In de gezelschappen van Nederlanders worden Joden pronkend binnengehaald.

Al deze gedragingen wekken sterk den indruk, dat men, hetzij de invoering van de Jodenster niet al te ernstig opneemt, of dat men op deze uitdagende wijze onvriendelijk tegen de bezettende macht hoopt te zijn.

De Jodenster is voor de Duitsche bezettingsmacht geen grap, doch bittere ernst. De bewoners van dit land worden hierdoor in twee kampen gescheiden: vriend en vijand.

* * *

Tegen Joden en hun duistere machten staan enkele millioenen mannen — ook Nederlanders — aan het front. Tegen hen vechten ze en offeren ze alles terwille van de toekomst van hun volk.

Zonder den Jood zou deze vernietigingsoorlog, waarin voor Europa alles op het spel staat, niet ontbrand zijn. Zouden al deze ontberingen, ellende en opofferingen, die thans Europa in zijn geheel moet doormaken, niet van noode zijn.

Reeds in het verleden hebben de Duitsche autoriteiten hier te lande herhaaldelijk laten blijken, dat ze geduld oefenen en dat ze het gezonde inzicht van het Nederlandsche volk ruimschoots gelegenheid willen geven, een en ander naar juiste bedoelingen te schatten. Door dit bontgeschakeerde provoceerende, deloyale optreden wordt dit geduld echter danig op de proef gesteld. Aan alle geduld komt een einde.

Het behoeft geen verwondering te wekken, dat bij een voortduren van dergelijke gedragingen, die de bezettende macht in hooge mate ongepast en ongewenscht acht, strenge maatregelen zullen volgen, die in gelijke mate èn Joden èn Nederlanders, die Joden verder als hun vrienden behandelen, zullen treffen. Nederlanders, die niet kunnen besluiten, hun vriendenomgang met Joden te staken of die door provoceerend optreden de bezettingsmacht tarten, lopen gevaar, zelf ook als Jood behandeld te worden, met alle consequenties, die hieruit nu en — bij een eventueel verscherpte houding — in de toekomst zullen voortvloeien. Men doet goed dit thans, nu het nog niet te laat is, in alle nuchterheid te overwegen.

Tot zover het artikel in „De Telegraaf".

Nu ge het gelezen hebt, zal het U niet langer verbazen dat in het pas-verschenen Telegraaf-boek met trots wordt vermeld, dat thans „aan het licht gekomen is, met hoeveel overtuiging, patriottisme, vasthoudendheid en list „De Telegraaf" tegen de vijand heeft gevochten.

* * *

Het is niet vriendelijk zulke dingen tegenover elkaar te zetten, zult ge zeggen. De ondergrondse pers kon makkelijk schrijven wat zij wilde. De redactie werd alleen maar uitgeroeid als ze tegen de lamp liep. Neen, de officiële kranten hadden het véél zwaarder. Zij stonden natuurlijk onder druk. Zij moesten wel eens een advertentie opnemen over de Waffen S.S., waar flinke kerels allemaal bijgingen, of een „ongelukkig" stukje plaatsen over Joden, met wie je niet moest omgaan, maar dat werd alleen maar gedaan om op andere pagina's voortdurend „verzet te plegen" en zodoende de reeds vermelde gedenksteen te verdienen.

U weet natuurlijk allemaal nog, hoe „De Telegraaf" altijd vol stond met de meest geniale tussen de regels door schrijverij, waaraan ons volk het hart verwarmde en het is dan ook niet zonder ontroering, dat men in *Het Boek* een vers van Clinge Doorenbos aantreft, die in dicht vastlegt, hoe Nederland in de oorlog over Holderts dapper blad dacht:

„Deze Telegraaf-redactie
Houdt de vijand aan de praat
En dat is de ware reden
Waarom er pro-Duits in staat
Elke lezer die kon l e z e n

Ieder lid van elk gezin
Las met d'ogen op de regels
Met zijn hart er tussen in
't Heeft aan veel redactieleden
Heel wat narigheid gekost
Wanbegrip en moeilijkheden
Maar — zij bleven op hun post".

Inderdaad, zij bleven op hun post, we hebben het gemerkt. Maar nu dat verzet tussen de regels door. Laat ons nog even in „De Telegraaf"-leggers bladeren, misschien vinden we wat.

Hier: 16 Mei 1940. Een plaatje van een Duitser en een jongetje met als onderschrift: *„Een gedienstige jeugdige Amsterdammer, die graag bereid is te voldoen aan het verzoek* van *een Duitse soldaat op post, even een boodschap voor hem te doen."*

Die toon is nog een beetje te teder en te likkerig, maar het weggestopte verzet komt waarschijnlijk later pas. Omslaan dus. Kijk, hier staat een artikel van N.S.B.-rector Smit, thans gedetineerd, over de Nederlandse S.S. vrijwilligers: *„Deze mensen kunnen de gedachte niet verdragen dat het grote broedervolk alleen zijn bestaan en leven op het spel zet om de golf van zinloze vernielzucht en stompzinnige Godloosheid te keren".*

Laat ons verder bladeren. Dit zijn de kranten van December 1940, de tijd toen de illegale pers o.a. ageerde tegen Winterhulp.

„Offert dus flink" zet „De Telegraaf" dan ook boven een stukje over de komende collecte. 30 December een artikeltje „Schlagers", zou dàt soms . . .? *„Op de Grebbeberg liggen de graven van Nederlanders en Duitsers, gevallen in eerlijke strijd.*

Beiden deden zij hun plicht en beiden verdienen zij ons respect".

Neen, dat kan het ook niet zijn, want zelfs met „d'ogen op de regels en het hart er tussen in" valt hier weinig goeds uit te halen. Omslaan maar weer. 1 Januari 1941. Een Nieuwjaarskrant, vol oproepen van de Führer, en van Seyss en van Goebbels — met plaatjes. Nu ja, dat mòesten ze wel doen, anders mochten ze niet uitkomen. 2 Januari 1941. Recensie over de Gysbrecht van Aemstel. Ja — dáár heb je nu het verzet, lees maar eens die beschrijving van Gysbrecht die zich te weer stelt *„met alle voorzienigheid en kalmte en niet zonder de strijdbare woede van de Hollander, hij is nooit verblind door die woede, hij weet van wijken, hij waagt niet waar hij te weinig kansen ziet".*

Welzeker — daar zullen de fijnproevers bij gegniffeld hebben. Het is de vraag of èrg veel lezers er bij van hun stoel vielen en of het al genoeg is voor de gedenksteen, maar „de Misthoorn" was er in ieder geval heel boos om. *Het Telegraafboek* haalt het onder het hoofd *„Vermetele critiek"* trots aan om vervolgens, hoogst terecht, ten aanzien van dat vilaine anti-Joodse pamflet de term *„vergiftigd blaadje"* te gebruiken.

Ja, op dit punt zijn wij het volkomen eens. Herinnert ge U dat vod De Misthoorn nog, met zijn laffe caricaturen? Weet U waar het gedrukt werd? Bij drukkerij Elsevier. En weet U wie eigenaar van drukkerij Elsevier was? De heer H. M. C. Holdert, de eigenaar van „De Telegraaf". En weet U wat er nog meer gedrukt werd? Dat vindt U niet in *Het Boek,* maar in de uitspraak van de Commissie voor de Perszuivering van 20 Februari 1947: *„Führerdienst", „Die Kraft des Deutschen Volkes", „De Engelsche tyrannie", „Soldatenbrief der N.S.D.A.P.", „Het gelukkigste land van Europa", „Germaanse*

landdienst" en nog een bonte reeks van soortgelijk vuil.

En weet U waarom de heer H. M. C. Holdert al dat drukwerk aantrok? Dat was een gevoelskwestie. — Lees maar het verhoor van zijn broer F. H. J. Holdert voor de Perszuiveringscommissie op 18 October 1946. Elseviers drukkerij ging slecht, maar de grote Holdert, die in deze zaak zijn carrière was begonnen, hield *„het bedrijf echter aan als herinnering, hoewel hij het allang had kunnen opdoeken"*. Toen zijn zoon, de S.S.-man Hakkie, bij hem kwam en zei: „Vader, er is haast geen werk, de persen worden door de Duitsers weggevoerd" moet H. M. C. Holdert volgens zijn broer hebben gezegd: *„Dat is geen strijdtoneel voor mij, dat Elsevier interesseert mij verder niet, als de Duitsers de persen willen weghalen, lijkt het mij het verstandigst dat te voorkomen door voor hen te gaan drukken, dan blijven de persen hier"*.

Verbaast het U nu nog dat de Telegraaf-redactie onder het portret van H. M. C. Holdert, de fiere woorden plaatst: *„Nooit heeft hij voor een vijand gecapituleerd"?*

Een vergeten document.

De voor vier jaar uitgesloten hoofdredacteur van „De Telegraaf", J. M. Goedemans, was geen vriend van de Duitsers, maar „hij bleef op zijn post" tot de heer Goedewaagen hem op 14 Juni 1942, wegens een boekrecensie getiteld *„Hoe streden we tegen Spanje?"* het recht ontzegde langer journalist te zijn.

Ge moet maar eens nalezen, hoe zijn verdediger Mr. S. Gerbrandy onder het hoofd *„Een eer, waard verdedigd te worden"* de feiten opsomt, die bewijzen dat de heer Goedemans zèlf gebukt ging onder het vuil in zijn krant en hoe hij probeerde kwaad te voorkomen of te verkleinen. Eén document wordt echter in die rede en zelfs in het aan documenten toch zo rijke boek niet behandeld, namelijk de brief, die de heer Goedemans na zijn ontslag aan Goedewaagen en Commissaris Generaal Schmidt schreef.

Hij is van 1 Juli 1942. In de illegale pers van die datum staat het bericht, dat de katholieke professor Titus Brandsma, die door de Duitsers was gearresteerd omdat hij de redacties der Katholieke bladen had verboden ten gunste van de nieuwe orde te schrijven, naar Dachau was gebracht. Terzelfdertijd schreef de heer Goedemans de volgende brief aan de vijand:

N.H. Laren, 1 Juli 1942.

J. M. Goedemans
Vredelaan 7

Aan den Heer Secretaris-Generaal
van het Departement van
Volksvoorlichting en Kunsten,
Princessegracht 21
's-Gravenhage.

Hoewel mij op grond van het Journalistenbesluit geen rechtsmiddelen ter beschikking staan om beroep aan te teekenen tegen Uw beslissing, waardoor ik uit het register van journalisten wordt geroyeerd, meen ik toch daartegen te moeten protesteeren, aangezien ik de vaste overtuiging heb, dat mij onrecht is aangedaan.

In het bijzonder is de interpretatie, die U geeft aan de door mij geschreven boekbespreking objectief onjuist. Niemand die deze recensie leest en haar vervolgens toetst aan het besproken boekje, kan te goeder trouw tot de conclusie komen, dat ik gedoeld heb op verzet tegen de Bezettende Overheid. In dit boekje wordt met lof gesproken over de Duitsche troepen, die destijds zoowel onder bevel van den Prins van Oranje als

aan den kant der Spanjaarden hier vochten. De schrijver brengt hun nadrukkelijk een saluut. De actualiteit, waarop ik doelde en die iedereen, die het boekje leest in het oog moet springen, is hierin gelegen, dat drie eeuwen niets gewijzigd hebben in de fundamenteele wetten van den oorlog. Als men uit de beschrijvingen der oorlogscorrespondenten verneemt, hoe in het bijzonder de Russische civiele bevolking zich verdedigt en dan leest hoe de Haarlemsche burgerij heeft gestreden, ligt de vergelijking voor de hand. Juist om niemand voor het hoofd te stooten, heb ik haar niet doorgetrokken. Geen haar op mijn hoofd heeft gedacht aan den uitleg, dien U aan deze passage heeft gegeven en evenmin is mij iemand uit mijn omgeving bekend, die de zinsnede in Uw zin heeft geinterpreteerd.

Afgezien van deze door en door onjuiste motiveering van Uw besluit meen ik, dat het op grond van mijn verleden niet aangaat, mij in de toekomst de uitoefening van het beroep van journalist te verbieden.

Tweemaal heb ik mijn positie op het spel gezet, toen ik meende, in tegenstelling met de toenmalige hoofdredactie van ons blad, te moeten opkomen tegen onrecht, dat naar mijn overtuiging Duitschland werd

aangedaan. Reeds gedurende den vorigen wereldoorlog beschuldigde men mij ervan — deze beschuldigingen zijn zelfs in boekvorm verschenen — dat ik als redacteur Buitenland geweigerd zou hebben anti-Duitsche telegrammen te publiceeren.

De communistische pers heeft mij tot Mei 1940 dag in dag uit beschimpt. ,,Eenheid door Democratie'' was gewoon mij wekelijks te bestrijden.

De haat der Partij-politici heb ik mij op den hals gehaald door voortdurend te ageeren tegen parlementair geknoei.

In zes processen heb ik mij tegen aanklachten van Julius Barmat moeten verdedigen en zoowel in Duitschland als in Nederland heb ik de Barmat-kwestie aan de orde gesteld. Ik heb de Amsterdamsche wethouders Abrahams en De Miranda tot aftreden gedwongen door aan te toonen, dat zij zich aan corruptie hadden schuldig gemaakt. De zaak-Oss, die op ons politiek leven de diepste inwerking heeft uitgeoefend, is uitsluitend en alleen door mij begonnen en doorgezet. Eerst nadat ik alle feiten aan het licht had gebracht, hebben anderen zich er mee bezig gehouden. Hetzelfde geldt van het erfpachtschandaal. Het is niet mijn bedoeling U een volledig relaas te geven van mijn werkzaamheden als journalist in het ver-

leden. Zij moeten U trouwens bekend zijn. Ik gaf U voor den oorlog gelegenheid om in mijn blad te schrijven en heb U destijds nauwkeurig mijn redactioneele opvattingen uiteengezet. Jarenlang heb ik er voor gewaakt, dat in mijn blad geen onjuiste berichten over de nationaal-socialistische beweging werden opgenomen. Ik hield door betrouwbare redacteuren geregeld contact met den heer Mussert. Het resultaat was, dat ik in de ,,Tribune'' en ,,Het Volk'' voortdurend werd uitgekreten als fascist.

Dat U een man met een dergelijken staat van dienst, die in een tijd, toen er moed voor noodig was om op te komen tegen de ingevreten misstanden bij ons volk, - en dat met open vizier deed - thans het schrijven eenvoudig verbiedt, komt mij zoo onrechtvaardig voor, dat ik niet kan nalaten U op deze ongerijmdheid te wijzen. Ik kan mij daarom niet voorstellen, dat U geen middelen zult vinden om terug te komen op een beslissing, die gij genomen hebt zonder mij gelegenheid tot verdediging te geven.

Met verschuldigde gevoelens verblijf ik,

(w.g.) J. M. GOEDEMANS.

N.B. Een afschrift van dit schrijven doe ik tegelijkertijd toekomen aan den Heer Commissaris-Generaal Schmidt.

Deze brief heeft het onmiskenbare voordeel, dat een zo deskundig man als de heer Goedemans hier zèlf een overzicht geeft van de bedoelingen die „De Telegraaf" reeds voor de bezetting had.

In dit verband kunnen wij niet nalaten een hoofdartikel van de Christelijk Historische „Nederlander" aan te halen, voorkomend in het nummer van Zaterdag 3 Mei 1947. Het volgt hieronder:

HOLDERTS HUIS

„Wij willen eens een paar feiten uit de geschiedenis van „De Telegraaf — Het Nieuws van den Dag" aanhalen. Wij zullen ze echter kiezen uit de jaren van vóór de oorlog, opdat vooral niemand zal kunnen zeggen, dat ze geschiedden onder de druk van de vijand of „om erger te voorkomen".

Welnu, aan de vooravond van de Statenverkiezingen op 19 April 1939 bood de Nederlandse Beweging voor Eenheid door Democratie aan een aantal dagbladen en periodieken de matrijs van een advertentie aan. Onder het opschrift: *„Stemt tegen de dictatuur!"* toonde deze een afbeelding van de Nederlandse Leeuw, die een perkamentrol in de klauwen hield, waarop het zevende couplet van ons Volkslied:

Van al die mij beswaeren end mijn vervolgers zijn
Mijn Godt! Wilt toch bewaren den trouwen dienaar dijn:
Dat sij mij niet verrassen in haren boosen moet,
Haer handen niet en wasschen in mijn onschuldich bloet.

Onder deze afbeelding stonden dan nog de woorden: *„Nederlandse Beweging voor Eenheid door Democratie".*

Deze advertentie werd door alle bladen afgedrukt, behalve door „De Telegraaf" en „Het Nieuws van den Dag". Het bezwaar van de directie dezer bladen ging, naar werd medegedeeld tegen de woorden: *„Stemt tegen Dictatuur!"*

* * *

Kort daarop waren er de raadsverkiezingen en zo geviel het, dat op 20 Juni 1939, breed opgemaakt over twee kolommen en in vette letter gezet, in „Het Nieuws van den Dag" de volgende advertentie de aandacht trok:

„KLEURLOOZE KIEZERS

Gij kleurlooze kiezer, wien evenals óns
Het spel der partijen verdriet,
Wanneer gij zoo straks weer ter stembus zult gaan,
Verknoei dan Uw stembiljet niet!
Wij zijn geen fascist en niet aan d'NSB.
Toch breken wij daarvoor een lans
De anderen hielpen ons in het moeras,
Geef HUN eens een eerlijke kans!
Gesteld, van lijst 13 komt alles er in,
Het zijn er ten slotte maar tien.
Da's toch geen dictatuur, dat brengt eens nieuw bloed,
Dat prikkelt de and'ren misschien
Wij gaan met de hoofdstad steeds verder bergaf,
Elk ziet slechts 't belang der partij,
Oppositie is zoek en meeningsverschil?
Da's enkel voor de galerij
Stemt dus eens niet blanco, maar waag eens de proef,
Beroerder dan nù kan het slecht.
Een felle critiek als een prikkel tot daad,
Brengt mogelijk véél meer terecht
Wij, kleurloozen, nemen ons voor: „Dezen keer
„Behoort onze stem aan ten Hoorn
„Het stadsbelang gaat vóór partijpolitiek,
„Wij brengen lijst 13 naar voren!"

GROEP KLEURLOOZE KIEZERS"

Het is vermoedelijk overbodig er aan te herinneren, dat lijst 13 die der N.S.B. was en dat kam. ten Hoorn voor deze illlustere beweging als lijstaanvoerder optrad. Nu mag men door vergelijking van de geweigerde met de geplaatste advertentie ongetwijfeld concluderen, dat de directie van het

„Telegraaf"-concern een bepaalde voorkeur toonde, n.l. vóór de N.S.B. en tégen haar bestrijders. Een voorkeur, die getoond werd in een tijd van vrijheid en vrede, waarin geen sprake was van pressie door Duitse of N.S.B.-instanties.

De zaak is in werkelijkheid echter nog heel wat ernstiger. Het is n.l. niet waar, dat de „advertentie" van de zgn. *„Groep kleurlooze kiezers"* werkelijk een advertentie zou zijn geweest. Het fraaie vers is n.l. bij „De Telegraaf" zèlf gemaakt en alleen maar als advertentie afgedrukt om de redactionele verantwoordelijkheid tegenover de abonné's te ontgaan . . ."

AUDAX

Aldus het Christelijk-Historische dagblad „De Nederlander" van Zaterdag 3 Mei 1947 in een hoofdartikel.

De mest en het gewas.

Herinnert ge U nog de heer Huygen, secretaris-generaal van de N.S.B.? Hij was een groot man in oorlogstijd, een man van beginselen ook, want ondanks zijn hoge positie weigerde hij salaris te trekken uit de kas van de partij, omdat het anders de schijn zou wekken, dat hij geen haar beter was dan de door de Nazi's zo bestreden „vrijgestelden" van links, die in Vova immers zo werden uitgescholden om hun karige tractementjes.

Toch had die Huygen geld nodig om te leven. Hoe moest dat nu? De heer H. M. C. Holdert, eigenaar van „De Telegraaf", bracht de oplossing door Huygen een maandsalaris van *f* 1000,— toe te kennen, als *„adviseur"*.

Daarmee kocht hij de steun van de N.S.B. voor „De Telegraaf", terwijl hij tegenover de Duitsers zijn zoon, de S.S.-man H. Holdert, als schild gebruikte, door hem met hulp van Rauter van het Oostfront terug te halen en tegen zijn zin tot directeur van De Telegraaf te benoemen.

Doel?

Het bedrijf in handen te houden.

Dit is vanuit een bepaalde zakenlieden-mentaliteit heel begrijpelijk. De realist die zei: *„Als de Duitsers de persen willen wegvoeren moeten we voor hen gaan drukken, want dan blijven de persen hier"* deed natuurlijk ook ten aanzien van „De Telegraaf" alles wat nodig was om te houden wat hij had.

Hij speelde, zoals zijn broer het uitdrukte *„een fijn en geniaal spel"*. Het woord *„fijn"* is misschien niet zo gelukkig in dit verband, maar we hebben verder vrede met de formulering. Alleen geloven wij, dat het *doel* van dat fijne en geniale spel er na de bevrijding bijgedicht is, omdat het zo cru klinkt te moeten zeggen: ja, we hebben maar flink meegedaan, anders waren we in die oorlog onze centen kwijtgeraakt.

Als men nu uit *Het Boek* verneemt, dat de directie haar slim beleid in oorlogstijd alleen voerde *„om de redactie in de gelegenheid te stellen verzet te plegen"*, dan kost het enige moeite om een onbeleefde glimlach te onderdrukken.

„Eens zal de dag aanbreken dat men er met eerbied van gewagen zal: dat waren mannen, die hun plicht gedaan hebben. Dit is geen nieuwe uitspraak over het wakkere Telegraaf-team in oorlogstijd, doch een citaat uit een hoofdartikel in „De Telegraaf" van 1 Juli 1942, waarin de Nederlandse S.S. in de hoogte gestoken werd. Dit was een van de dingetjes die men doen moest om het andere (U weet wel, de recensie over „Gysbrecht van Aemstel") mogelijk te maken. *„Zonder mest geen gewas"*, zei mr. Craandijk in zijn verdediging van F. H. J. Holdert.

Houd Uw neus dicht, want we gaan de mest bekijken. Straks zoeken wij verder naar het gewas. De directie heeft heel wat moeten kruien, dàt dient gezegd. Hier zijn een paar onwelriekende giften, door „De Telegraaf" uit de volheid harer kassen weggeschonken:

f 16.000 voor Winterhulp, waarvan f 5.000 opgelegd.

f 28.000 aan de N.S.B., waarvan f 25.000 aan de W.A. voor uniformen.

f 10.000 aan het Vrijwilligers Legioen Nederland van Generaal Seyffart.

f 5.000 aan de National Sozialistische Volkswohlfahrt.

f 1.000 aan „Vreugde door Arbeid".

f 65.000 aan de Secretaris-Generaal van de N.S.B.

En hier is nog meer mest:

Aanstelling tot redacteur van de S.S.-mannen De Haas, Tonneman, Sassen, Van der Heiden, Marinus.

„Ja, de Haas is een Schönheitsfehler van de redactie geweest," zei de heer F. H. J. Holdert in zijn verhoor en een ieder die zich de schendtaal van die man nog uit „De Telegraaf" herinnert zal hem gaarne bijvallen.

Van de directie was het géén Schönheitsfehler, doch een logisch gevolg van het *fijne en geniale spel.* De conceptie die de Holderts sinds jaar en dag van het begrip „kranten maken" hebben is in Nederland vermaard. Men is koopman in bedrukt papier en verdient daarmede geld. Zit dat geld in de verkondiging van opinie A, dan huurt men mannen met opinie A, verandert de toestand, dan doet men die mannen weer weg en huurt andere mannen.

Want er is maar één leidend beginsel: de instandhouding van het bedrijf, de beveiliging van het verdiende geld en dat is een duidelijk bestek.

Daarom:

f 25.000 voor de W.A.

Een krant die met geen tang aan te vatten was.

Benoeming van een S.S.-man tot directeur.

Opneming van S.S.-mannen in de redactie.

Medewerking aan de krant door notoire landverraders.

Allemaal mest.

En het gewas?

Wat oogstte het in nood verkerende Nederlandse volk van die fijne en geniale tuinderij? Wat kon het dan toch *lezen* in „De Telegraaf", naast al die Duitse vuiligheid?

De recensie over „Gysbrecht van Aemstel".

De boekbespreking „Hoe wij streden tegen Spanje", die blijkens de brief van Goedemans aan Goedewaagen in het geheel niet anti-Duits bedoeld was. En verder... ja, U moet maar eens gaan kijken in de leggers van „De Telegraaf" in oorlogstijd, misschien vindt U nog meer.

En in *Het Boek?*

Men kan er breed in uitgemeten vinden dat allerlei redactieleden particulier fatsoenlijke mensen waren, die in ledige uren, als de propagandakrant klaar was, medewerkten aan nuttige doelen. Men kan er in lezen, dat de Joodse redacteur Pinkhoff en zijn vrouw Henriëtte Davids in een krantenvervoerende „Telegraaf"-auto naar een onderduikadres zijn gebracht, met medewerking van een paar goede technische mensen. Het was in September 1942. Als het een paar maanden eerder was gebeurd, dan zouden ze hebben gezeten op de kranten met het anti-semitische artikel *„Ter overdenking"*.

Want hier gaat het om: al die in hun vrije tijd zo fatsoenlijke mensen lieten zich (knarsetandend), onder leiding van een (melancholiek zuchtende) hoofdredacteur brengen tot het met onmiskenbare tegenzin vervaardigen van een krant vol landverraderlijke en anti-nationale publicaties, die de meest funeste invloeden heeft uitgeoefend.

Te veel mest leidt enkel maar tot misgewas.

Holdert in ware gedaante.

Hoe denken nu de rechters, die na een uitvoerig openbaar proces alle kanten van de Telegraaf-affaire hebben overwogen, over het fijne en geniale spel, dat de directie in oorlogstijd heeft gespeeld? H. M. C. Holdert, de eigenaar van De Telegraaf en de hoofddader, is in 1944 gestorven. Maar ten aanzien van zijn zoon H. Holdert, de S.S.-er, die thans in de gevangenis zit, zijn broer F. H. J. Holdert, die als directeur van De Courant Het Nieuws van den Dag het spelletje meespeelde en enige andere functionarissen van De Telegraaf en Drukkerij Elsevier nam de Commissie voor de Perszuivering op 2 November 1946 en op 20 Februari 1947 beslissingen die wij hieronder laten volgen. Deze beslissingen gelden nog slechts de zuivering; de strafvervolging wegens hulpverlening aan de vijand is aanstaande.

„De Commissie is op grond van de gebleken feiten tot de volgende beslissingen gekomen.

Ten aanzien van de Telegraaf en het Nieuws van den Dag alsmede de bedrijfspolitiek van de N.V. Drukkerij Elsevier verwijst de Commissie naar hare beslissing d.d. 2 November 1946 waaraan zij nog het volgende wenscht toe te voegen.

De geheele bedrijfspolitiek van de N.V. Drukkerij Elsevier is door wijlen H. M. C. Holdert beslist; zoowel wat de uitgeverij als wat de exploitatie

van de Telegraaf betreft, ter zake van welk laatste aan de N.V. Elsevier een vergoeding van *f* 10.000,— werd betaald, doch voor welke exploitatie een geheel afzonderlijke administratie bestond, zoodat dan ook al moet de N.V. Elsevier als uitgeefster van de Telegraaf worden beschouwd, in werkelijkheid de einde 1941 gesloten overeenkomst, waarbij na liquidatie der N.V. De Telegraaf wijlen H. M. C. Holdert de exploitatieovereenkomst met de N.V. Drukkerij Elsevier sloot, de materieele situatie niet essentieel heeft gewijzigd.

De opdracht tot het drukken van de Misthoorn is dan ook door de N.V. Drukkerij Elsevier uitgevoerd, nadat deze opdracht was goedgekeurd door wijlen H. M. C. Holdert, die daarbij zou zijn gezwicht voor de bedreiging van bedrijfssluiting door zekeren Dr. Schwier, van wien noch aan de Commissie noch aan de toen bij de zaak betrokkenen op eenigerlei wijze is gebleken, dat deze bevoegdheden tot een dergelijken maatregel had.

Ook is gebleken dat de groote stroom van Duitsche politieke propaganda, bestaande door de N.V. Drukkerij Elsevier uitgevoerde drukorders als Führerinnendienst, Blütezeit der Musik, 24 Stundenbilder, De politieke gestalte van Nederland, Führerdienst, Die Kraft des Deutschen Volkes. De Engelsche tyrannie, Akademie für Jugendführung, Vreugde en verpoozing ook voor Uw kind, Erde von Mühlberg, Uitverkoop, In het verleden ligt het heden, Revolution, Kampbrief, Cinema en Theater, Ned. Omroep, Soldatenbrief der N.S.D.A.P., De Geschiedenis van een Verraad, Bezet Nederland, Het gelukkigste land van Europa, Germ. Landdienst, Pokerende Lords, Gangsterland, Reserviert, Ned. Volksdienst e.t.q. door wijlen H. M. C. Holdert is uitgelokt. Terwijl zelfs den N.S.B.-directeur van Elsevier, den betrokkene Röhrman, het drukken van de Misthoorn en andere opdrachten te ver ging, heeft H. M. C. Holdert zekeren Geertsema aangesteld, die voorheen wegens verduistering van abonnementsgelden uit het Nat. Dagblad was geëcarteerd en die een drukkerij in Den Haag met Duitsche en landsverraderlijke propaganda had volgestopt — welk een en ander aan wijlen H. M. C. Holdert bekend was — om de N.V. Drukkerij Elsevier niet alleen door de Exploitatie van De Telegraaf maar ook door de levering van drukwerk tot een der ergste collaboratrices op geestelijk gebied te maken.

De activiteit van Geertsema werd daarbij gestimuleerd door een salaris van *f* 500,— per maand met 5 % van de nettowinst, terwijl hem bovendien *f* 200,— uit de, gelijk boven vastgesteld, aparte administratie van De Telegraaf per maand werd toegekend, hoewel hij voor dit blad totaal niets

presteerde, doch welke uitgave door den getuige H. Holdert zonder meer in opdracht van wijlen H. M. C. Holdert werd verricht.

Uit het verhoor van den onder eede gehoorden getuige H. Holdert — die als ter verantwoording opgeroepene van zijn recht om niet te verschijnen wenschte gebruik te maken — is voorts vast komen te staan, dat de groote reeksen giften aan landsverraderlijke instellingen in de vorige beslissing der Commissie genoemd door dezen deels op instigatie en deels met volledige instemming van wijlen H. M. C. Holdert zijn gepleegd.

Ook bij De Telegraaf is nog te meer komen vast te staan, dat de opzet om dit blad ook ten koste van landsverraderlijke en vijandelijke propaganda in stand te houden het leidend motief was door wijlen H. M. C. Holdert om H. Holdert als directeur aan te stellen, wiens nationaal-socialistische instelling, mede door zijn aansluiting bij de S.S., boven allen twijfel stond. Zelfs heeft blijkens verklaring van dezen getuige wijlen H. M. C. Holdert hem de instructie gegeven alles uit zakelijk standpunt te bekijken, als hoedanig puur het economische bedrijfsstandpunt werd beschouwd, uit welke overweging — in overeenstemming met het standpunt van Dittmar — de propaganda er niet al te dik mocht worden opgelegd, welk laatste in den lateren tijd echter zeer zeker niet kan worden gezegd te zijn geschied.

Blijkens verklaring van H. Holdert ging in groote lijn wijlen H. M. C. Holdert met zijn beleid accoord.

Uit de verklaring van den getuige Holdert is voorts nog gebleken, dat inderdaad in 1944 sprake is geweest van inbeslagname van eenige zetmachines en rotatiepersen, doch dat de bevoegdheid van de daarmee dreigende personen geheel onbekend en nimmer onderzocht is, en dat deze roof zeker niet meer dan ⅓ van de capaciteit van het bedrijf zou betreffen, zoodat van stilleggen van het bedrijf nooit sprake zou zijn geweest; terwijl dit alles voorts alleen betrof de voor De Telegraaf gebruikte persen; zoodat voorzoover zal worden overwogen of dit feit bij de Bedrijfszuiveringsbeoordeeling van de bij de N.V. Elsevier betrokkenen als rechtvaardigingsgrond moet worden aangemerkt, de Commissie moet vaststellen, dat van eenige bedreiging ten aanzien van de door dit bedrijf gebruikte machinerieën nooit sprake is geweest. Geheel in de lijn van deze bedrijfspolitiek is ook een advertentiecampagne in nationaal-socialistische bladen ten behoeve van de Telegraaf uitgevoerd; zij het dat deze campagne is opgezet naar aanleiding van een verzoek om steun van die zijde, zoodat mogelijk deze campagne mede moet worden beschouwd als eene steun aan deze landsverraderlijke organisaties.

Ten aanzien van betrokkene Röhrman.

Deze betrokkene is sinds September 1935 lid van de N.S.B geweest, en dit gedurende de geheele bezetting gebleven. Hij is op 23 Mei 1940 benoemd tot Directeur van de N.V. drukkerij Elsevier, aan welke drukkerij hij reeds voordien verbonden was.

De N.V. drukkerij Elsevier is eene Dagbladonderneming in den zin van het Tijdelijk Persbesluit geworden, toen dezelve zich in Januari 1941 met de exploitatie van De Telegraaf belastte, waaraan niet afdoet dat deze betrokkene de leiding van het oorspronkelijke bedrijf behield en zijn mededirecteur H. Holdert met de geheel gescheiden geadministreerde en geëxploiteerde Telegraaf speciaal bemoeienis had.

De betrokkene draagt door aan te blijven in deze leidende functie de afgeleide verantwoordelijkheid voor de ergerlijke persproducten van De Telegraaf; en niet alleen door zijn aanblijven moet deze aansprakelijkheid worden aangenomen, maar uit des betrokkenen politieke instelling volgt ook zonder eenigen twijfel dat hij daartegen geen bezwaar had.

Als directeur van de N.V. Elsevier heeft betrokkene de Misthoorn gedrukt, zij het dat hij tegen deze opdracht aan wijlen H. M. C. Holdert kenbaar gemaakte bezwaren had en heeft ook voorts alle in de algemeene overwegingen dezer beslissing genoemde propagandamateriaal voor den vijand gedrukt en den vijand belangrijke hand- en spandiensten bewezen.

De Commissie neemt aan, dat betrokkene dit alles wel vaak te erg gevonden heeft, zoo zelfs dat wijlen H. M. C. Holdert het noodig heeft geacht, kennelijk op die wijze pressie op hem uitoefenende, te kennen te egven dat des betrokkenen positie in verband met zijn lidmaatschap van de N.S.B. precair was.

De Commissie heeft zich niet los kunnen maken van den indruk dat deze betrokkene meer geleide dan leider was. Evenwel dient deze betrokkene nog geruimen tijd uit de Pers te worden uitgesloten en de Commissie acht juist deze ontzetting te stellen op den tijd van 10 jaar ingaande 5 Mei 1945.

De betrokkene kan door het feit dat aan zijn opzet althans in elk geval aan zijn schuld te wijten is, dat tijdens de vijandelijke bezetting van het Rijk hij in een leidende functie in die onderneming den vijand hulp heeft verleend en den staat tegenover den vijand heeft benadeeld zich noch op dwang beroepen, waarvan niets gebleken is, noch op het oogmerk en de redelijke veronderstelling van uiteindelijk het Nederlandsche belang te dienen, hoedanig oogmerk en veronderstelling bij de ergerlijke wijze waarop deze drukkerij heeft gecollaboreerd bij afweging van belangen volledig uitgesloten is.

De Commissie oordeelt mitsdien dezen betrokkene, gezien de bij de Bedrijfszuivering in het algemeen gebruikelijke termijnen voor den tijd van 7 jaar ingaande op den dag dat deze uitspraak zal zijn bekrachtigd, te moeten ontzetten van het recht eene leidende functie te bekleeden in eenige onderneming uitoefenende het drukkers- of uitgeversbedrijf.

Ten aanzien van betrokkene H. Holdert.

Deze betrokkene heeft uitdrukkelijk te kennen gegeven niet op zijne oproeping gehoord te willen worden, welk recht de Commissie hem niet kan ontzeggen, zoodat zij bij zijne beoordeeling zich uitsluitend baseert op de uit de stukken gebleken feiten.

Deze betrokkene is sinds 1933 lid van de N.S.B. geweest en door den secretaris van de N.S.B. Huygen op verzoek van H. M. C. Holdert uit een Lazaret, waarin hij zich, aan het Oostfront gewond bevond, met medewerking van Rauter, teruggehaald om directeur van de N.V. Uitgeversmaatschappij Elsevier te worden en als zoodanig speciaal met het directoraat van De Telegraaf belast te zijn.

Betrokkene heeft Huygen met den Heer H. M. C. Holdert ter verkrijging van financieele bijdragen voor de N.S.B. in verbinding gebracht.

Betrokkene heeft overeenkomstig de hem gegeven instructie om met wat hij zelf noemt liberaal economische politiek het bedrijf in stand te houden en uit te breiden, tot dit doel steun aan den vijand en diens handlangers verleend, in welke activiteit hem vanwege de leiding geenerlei rem van eenige beteekenis is opgelegd; gelijk ook bij de hem verstrekte instructie niet te verwachten was.

In zijne correspondentie (8 Nov. 1942) noemt betrokkene De Telegraaf de grootste courant voor Nationaal Socialistische propaganda en hij noodigt prominente N.S.B.-ers uit om artikelen in dat blad te schrijven. Omstreeks Mei 1943 tracht hij de richtlijnen, door den heer Fraenkel opgesteld te vervangen door eigen richtlijnen, die aan het doel van het blad geenerlei twijfel mogelijk laten, waar hij immers niets tegen den nieuwen tijd te ondernemen doch volledige medewerking daartoe tot taak stelt; daarnaast bevordering van goede verstandhouding van Duitschers en N.S.B.; alsmede bevordering van de politiek der asmogendheden en strijd tegen het Bolsjewisme en Amerikanisme.

Betrokkene heeft medegewerkt tot groote giften aan landsverraderlijke instellingen, tot een advertentiecampagne voor De Telegraaf in N.S.B.-bladen, tot plaatsen van eene advertentie voor De Telegraaf in een N.S.B.-kalender. Hij heeft in De Telegraaf gehaald de N.S.B.-ers Back, J. de Haas,

Sassen, Van den Heyden, Tonneman en Albers; en als redacteur gevraagd den tot langdurige detentie veroordeelden SSPK Verslaggever Schuller tot Peursum.

Betrokkene heeft gecorrespondeerd met den S.D. over contrôle op de post zijner redacteuren en daarbij gesproken van de mogelijkheid dat deze in hun correspondentie illegale bedrijven zouden plegen — daarmee in ieder geval voor het minst deze menschen in gevaar brengend —; terwijl ook het feit dat betrokkene door zijn vader ontvangen illegale bladen aan de S.D. aanbiedt en daarbij meedeelt reden te hebben om Mr. van Heuven Goedhart als afzender dier bladen te beschouwen er op wijst, dat zelfs het verraad niet geheel buiten de sfeer zijner activiteit stond.

De correspondentie met de S.D. strekkende tot het ecarteeren van redacteuren en het verschaffen van gegevens aan den SS Rottenführer van Doornik over, ter bevordering van den arbeidsinzet, misbare leden der redactie duiden in dezelfde richting; evenals zijne toezegging aan Krüger om alles in het werk te stellen om deze actie door te zetten; hebbende hij in dit verband ook den beruchten Rodrego in den arm genomen.

Mede valt zijne volledige afgeleide aansprakelijkheid voor De Telegraaf af te leiden uit het feit, dat hij vermindering van steun aan vroegere Joodsche employé's wenschelijk acht, omdat deze menschen waarschijnlijk in dienst van geallieerden zullen zijn; terwijl hij voor steun aan gezinnen van krijgsgevangenen die niet hebben blijk gegeven van voor de nieuwe orde te gevoelen geen termen aanwezig acht.

Deze betrokkene moet ten volle worden geacht geen bezwaar te hebben gehad tegen en ingestemd te hebben met het zeer ergerlijke misbruik der publiciteitsfunctie van De Telegraaf en de Courant Het Nieuws van den Dag en dient voor den langst mogelijken termijn, te weten 20 jaar, te worden ontzet.

Ten aanzien van de Bedrijfszuivering moet worden erkend, dat de hulp aan den vijand, door de N.V. Drukkerij Elsevier hierboven besproken, wel niet tot stand gekomen is door de handelwijze van den betrokkene, waar alle activiteit ten deze van wijlen H. M. C. Holdert en des betrokkenen mededirecteur Röhrman is uitgegaan.

Niettemin heeft de betrokkene, hoewel hij als mededirecteur ongetwijfeld zeggenschap had kunnen uitoefenen dit — geheel overeenkomstig zijne instelling — nagelaten, en moet uit dien hoofde worden vastgesteld dat aan zijn schuld te wijten is, dat gedurende de bezetting deze drukkerij den vijand hulp heeft verleend en den Staat tegenover den vijand benadeeld.

Ten aanzien van den betrokkene F. H. J. Holdert.

Deze betrokkene was tot eind 1941, toen deze N.V. werd geliquideerd, directeur van de N.V. De Telegraaf.

Voorts was hij tijdens de geheele bezetting commissaris der N.V. Elsevier, in deze beide kwaliteiten eene leidende functie bij het Dagblad De Telegraaf bekleedende; welke functie tot Juli 1942 zelfs het directoraat is geweest, hetwelk betrokkene toen vrijwillig afstond aan den S.S.-man H. Holdert Jr., die met zijn goedvinden en medeweten tot directeur is benoemd, zoodat voor de gevolgen dezer benoeming betrokkene ten volle aansprakelijk is.

De betrokkene was ook directeur van De Courant het Nieuws van den Dag van 15 Juli 1942 tot September 1945.

In deze hoedanigheden is hij aansprakelijk voor de verschijning en den inhoud van deze beide bladen.

Deze inhoud is wat de artikelen, foto's, advertenties en opmaak betreft overeenkomstig de bij des betrokkenen oproeping gevoegde bijlage van dien aard, dat daardoor nationaal socialistische ideologieën of denkbeelden van den vijand ingang zouden hebben kunnen vinden.

De meergemelde serviele houding van De Telegraaf in den eersten tijd, waarvoor betrokkene afgeleid aansprakelijk is blijkt niet alleen uit den verschijningsvorm en inhoud van dit blad, maar o.m. ook uit ongevraagd op wachtgeld stellen van Joodsche leden van het personeel om redenen van bedrijfsveiligheid.

Ook werd in de onder des betrokkenen leiding staande onderneming Die Deutsche Zeitung gedrukt en geëxpedieerd.

In een tijd toen geen goed Nederlandsch werkgever een bedrijfsappèl meemaakte, heeft betrokkene gemeend zulks wel te moeten doen; en heeft betrokkene besprekingen bij zijn broer H. M. C. met den heer Huygen meegemaakt en geen bezwaar gemaakt tegen uitkeering van *f* 1000.— per maand aan dezen heer Huygen.

Zoo werden uit deze onderneming groote bedragen betaald aan W.H.N. (*f* 16.000.— waarvan *f* 5000.— bij wijze van brandschatting) aan de N.S.B. *f* 28.000.— (waarvan *f* 25.000.— voor zwarte W.A. uniformen) aan het Vrijw. legioen *f* 10.000.—, aan den S.G. der N.S.B. *f* 65.000.— als gevolg waarvan gelijk reeds eerder besproken de N.S.B. kosteloos een secretaris had e.t.q.

Ook als men aanneemt dat deze giften, publicatiën en andere gedragingen van antinationalen aard, geschiedden tot behoud van De Telegraaf, blijft het feit dat, zooals de raadsman van betrokkene Goedemans stelde, het allereerste doel behoud van de courant was — aan welk doel het nationale belang kennelijk is opgeofferd.

De betrokkene is in functie gebleven voorzoover hij al niet heeft meegewerkt bij de aanstelling van J. de Haas (tot wiens aanstelling betrokkene adviseerde) Marinus, C. v. d. Heyden, Sassen en Tonneman.

Niet is bewezen, dat betrokkene eenige schuld treft ten aanzien van het omstreeks „dollen Dinsdag" met niet onaanzienlijke geldbedragen verdwijnen van de N.S.B.ers H. Holdert Jr., Back en De Haas.

Alle deze feiten toonen aan, dat terecht ten volle de betrokkene aansprakelijk gesteld wordt voor den inhoud der gemelde bladen gedurende den tijd, dat hij eene leidende positie had als boven omschreven.

Hiermee in overeenstemming acht de Commissie zijne ontzetting voor een termijn van tien jaar.

Daarnaast is deze betrokkene ook opgeroepen om krachtens art. 5 Tijdelijk Persbesluit 1945 zich ter fine van Bedrijfszuivering en tot toepassing van het Besluit Zuivering Bedrijfsleven te verantwoorden voor het feit, dat door zijne schuld gedurende de vijandelijkheden tijdens de bezetting van het Rijk in Europa hij in leidende functie in de onderneming N.V. Elsevier en staat tegenover den vijand heeft benadeeld door zich niet, ja in geen enkel opzicht te occupeeren met het door deze drukkerij aan te nemen drukwerk, terwijl hij wist dat de directeur van dat bedrijf een N.S.B.er was, en zelfs zich bewust was, dat daar het „vuilnis" werd bewerkt, gelijk hij erkende, tengevolge waarvan in deze onderneming den vijand hulp is verleend immers daarin zijn aanvaard en uitgevoerd drukorders voor de Misthoorn, Der Stürmer, Die Deutsche Zeitung in den Niederlanden, Front und Heimat; terwijl voorts daarin zijn gedrukt de volgende pamfletten, brochures e.d.: Führerinnendienst, Blütezeit der Musik, 24 Stundebilder, de politieke gestalte van Ned. Führerdienst, De Gracht, Das Deutsche Volk, De Engelsche Tyrannie, Snel en Goed geïnformeerd, Academie für Jugendführung, Vreugde en Verzorging ook voor Uw Kind, Erde von Mühlenberg, Uitverkoop, In het verleden ligt het Heden, Revolution, Kampbrief, Cinema en Theater, Nederlandsche Omroep, Soldatenbrief der N.S.D.A.P., De geschiedenis van een verraad, Bezet Nederland, Het Gelukkigste land van Europa, Gem. Landdienst, Pokerende Lords, Gangsterland, Reserviert, Nederlandsche Volksdienst enz.

De betrokkene geeft zelf met zooveel woorden toe dat hij het bedrijf der drukkerij als de vuilnisbelt beschouwde, hetgeen uiteraard geen verontschuldiging is voor deze zeer uitgebreide hulp aan den vijand, en benadeelen van den Staat bestaande uit het drukken van voormelde tijdschriften, boekjes, brochures en propagandamateriaal, alsmede uitvoeren van verdere drukorders in zoodanige mate dat collaboratie de voornaamste reden van bestaan van deze „vuilnisbelt" schijnt te zijn geweest.

De betrokkene voert ter verontschuldiging aan, dat in het systeem van hem en zijn broer H. M. C. Holdert, bestaande uit een doen van allerlei concessies aan den vijand om het cultureele werk van De Telegraaf als bedrijf in handen te houden, de drukkerij Elsevier als een „prijsgegeven stelling" werd beschouwd en voorts dat het behoud van de daarin staande moderne persen voor gebruik in naoorlogschen tijd van groote beteekenis zou zijn geweest.

In zoover al het niet verliezen van deze materieele goederen als *een* Nederlandsch belang te beschouwen is, zoo is het zeker niet als *HET* Nederlandsch belang te beschouwen immers niet als een belang dat mag praevaleeren door te leiden tot een schier ongeëvenaarde drukwerksteunverleening aan den vijand.

Wanneer men tegen dat afweegt de enorme hoeveelheid drukwerken en de zeer groote hulp aan den vijand verleend door uitvoeren van deze werken, kan van een redelijke veronderstelling zoo uiteindelijk het Nederlandsch belang te dienen absoluut geen sprake zijn, hetgeen betrokkene dan ook niet beweert.

De Commissie oordeelt dan ook den betrokkene te moeten ontzetten van het recht eene leidende functie uit te oefenen in eenige onderneming op het gebied van drukkerij en uitgeverij gedurende den tijd van vijf jaar, ingaande op den dag der bekrachtiging van deze uitspraak door den Centralen Zuiveringsraad.

Tot zover het oordeel der rechters over het fijne en geniale spel. De vermelde feiten geven de lezer er een indruk van hoe grondig en consequent het werd gespeeld op kosten van de vaderlandse zaak. De lezer, aan wie nu nog niet duidelijk geworden is, dat wijlen H. M. C. Holdert behalve zijn bedrijf te willen redden, eenvoudigweg de vijand heeft gesteund, oordele ten slotte nog over het volgende feit: op 13 Januari 1944 ging de heer H. M. C. Holdert naar Notaris W. H. van Bilderbeek en vulde zijn testament aan met een legaat van ƒ 10.000 voor Huygen, de Secretaris-Generaal der N.S.B.

Waar zijn ze nu?

De „Telegraaf" is op de dag van de bevrijding stilgelegd, evenals „De Courant Het Nieuws van den Dag", het neven-product van „De Telegraaf". Het bedrijf werd onder beheer gesteld. Op de persen van Holdert worden thans in loondruk „Trouw", „Het Parool" en „De Volkskrant" gedrukt. De meeste redacteuren van de oude „Telegraaf" hebben, voor-zover ze gezuiverd zijn, elders functies aanvaard, maar er is een kleine groep, die nu al twee jaar zwoegt aan herstel van de oude goudmijn.

Zij zijn niet bijzonder gesteld op de „gasten" in het gebouw — lees maar eens wat zij in *Hun Boek* zeggen over „Het Parool", dat gehuisvest is op de verdieping, welke voorheen bij „Die Deutsche Zeitung" in gebruik was, en dat *„daar helemaal niet zo vreemd aandoet — de Telegraafmensen waren al sinds jaar en dag gewend aan terreurjournalisten op de trappen en in de liften en zij bezaten een perfecte routine in het negeren van onaangename lieden die kwalijke „Hetze" schreven."*

Het klinkt niet hartelijk, maar de vijandschap is begrijpelijk, als men denkt aan het enorme verschil in bedoelingen tussen de illegale pers en „De Telegraaf" tijdens de bezetting.

De getrouwen, die met de heer Goedemans aan het hoofd,

de herrijzing van „De Telegraaf" als hun voorlopig levensdoel hebben gekozen vindt men vooral bij „Elseviers Weekblad" ondergebracht, zoals de oud-„Telegraaf"-redacteuren Lunshof, Hiltermann, Werumeus Buning, Arntzenius, Spier, e.a.

De heer Goedemans (voor vier jaar uit de journalistiek uitgesloten) is commissaris van „Elsevier" en de heer Klautz (voor de oorlog sportredacteur van „De Telegraaf") leidt deze onderneming als directeur. Ook zonder deze personele unie te kennen is de geestverwantschap tussen „Telegraaf" en „Elsevier" voor lezers van het weekblad duidelijk, want de toon de krant van Oss klinkt er onmiskenbaar uit op.

Trouwens — de mentaliteit die spreekt uit een tijdens de bezetting gemaakte opzet voor *„Elseviers Weekblad"* zal de lezer, na alles wat wij over „De Telegraaf" in oorlogstijd naar voren bracht, gemakkelijk thuis kunnen brengen. Omstreeks 1943 namelijk stelde Elseviers Uitgeversmaatschappij een uitvoerig schriftelijk plan op voor Elseviers Weekblad. Het was bestemd voor de financiers en werd in een kleine oplaag gedrukt. Enige exemplaren kwamen uiteraard in handen van de ondergrondse pers en „De Vrije Kunstenaar" signaleerde het reeds in 1944 onder de titel „Elseviers Vijgenblad".

Uit dit merkwaardige stuk blijkt, dat ook als de Duitsers hadden gewònnen „Elseviers Weekblad" kon zijn verschenen, wat op zijn zachtst gezegd curieus is voor een periodiek, dat zo ernstig poseert als een opinieblad.

Het plan schetst de achteruitgang van verschillende bladen vóór de bezetting en merkt bijvoorbeeld ten aanzien van „De Groene" op, dat dit blad *„vooral de nadeelen van zijn versleten ideologie ondervond"*, een diagnose die de lezer niet verbaast als hij ziet dat de auteur van het plan een eindje verder ver-

zekert: *„De wereld wordt volkscher — wie dat niet zou inzien zou den mensch niet kennen."*

En hoor eens hoe goed „Elseviers Weekblad" zou gedijen bij een overwinning van Hitler: *„Duitschland bewijst eveneens het succes van het geïllustreerde blad. De geleide pers geeft echter het weekblad een groote kans omdat de nieuwshonger slechts ten deele wordt gestild door de dagbladen. De leidende instantie pleegt n.l. voor week- en vakbladen dikwijls mededeelingen vrij te geven die zij dagbladen onthoudt, omdat deze zulke berichten in een andere sfeer brengen dan het weekblad, welks lezer het bericht in een andere stemming ontvangt („Das Reich", „Das Schwarze Korps")."*

Met welk een beleefde tederheid wordt hier de pen gevoerd! De lezer begrijpt al, dat hier weer iemand bezig is het een of andere fijne en geniale spel te spelen, ter bereiking van hoge doelen, waaraan de mensheid weer een stuk zou groeien.

Het op zo immens brede basis gegrondveste weekblad, is na de bevrijding werkelijkheid geworden en heeft, naast talloze andere verdiensten, de betekenis dat het demonstreert in welke toonaard een herrezen „Telegraaf" zou meezingen in het koor der Nederlandse opinies.

Herrijst die „Telegraaf" nu eigenlijk nog?

De situatie is zó: H. M. C. Holdert is dood; van zijn vier erfgenamen zit er één (SS-er H. Holdert) achter de tralies. Zijn erfpart is als vijandelijk vermogen onder beheer van de staat gesteld. De andere erfgenamen zijn drie dochters, die zich met de gestes van het bedrijf nimmer hebben ingelaten en op wie uit nationaal gezichtspunt niets valt aan te merken.

Enigen onder hen menen, door wederuitgave van hun „Telegraaf" en hun „Courant" meer te kunnen verdienen dan met het drukken van „Trouw", „Het Parool" en de „Volks-

krant" die nu in het gebouw zitten. De geniale lieden, die deze exploitatie zouden moeten leiden, moet men nu echter buiten de familie zoeken. Welnu, ze zijn dicht bij huis gebleven, Elsevier heeft ze in voorraad.

En zo heeft „Elsevier", waar Goedemans commissaris is en de kern der oude redactie op het vinkentouw zit, nu een plan gemaakt dat, als men er alle fijne en geniale omhaal afblaast, ten doel heeft door aankoop van het „Telegraaf"-gebouw het oude blad weer op de been te helpen. Dit plan heeft „Elsevier" aan de regering voorgelegd, omdat het zonder de positieve medewerking van het Kabinet niet kan doorgaan.

„Trouw" en „Het Parool" (ge weet wel, de terreurjournalisten die in de lift zo handig worden genegeerd) mogen dan bij de duivel te gast blijven — zolang dat mogelijk blijkt.

Erg lang zal het wel niet zijn, want is het niet bovenmenselijk van een stille held te eisen, dat hij de rovers op voet van gelijkheid zal behandelen?

„Trouw" en „Het Parool" zijn grote opinie-dagbladen geworden, ondanks de moeilijkheid dat zij geen eigen technisch bedrijf hebben en twee jaar lang als kwalijk-gedulde gasten op de persen van „De Telegraaf" zijn gedrukt. Zij moeten gast bij bestaande drukkerijen blijven; het bouwen van een nieuw technisch bedrijf, gesteld al dat de deviezen ervoor beschikbaar zouden worden gesteld, zou een reeks van jaren duren.

Men kan wel voorspellen wat er met deze bladen gaat gebeuren als „Elsevier" gaat heersen in het „Telegraaf"-gebouw en zelf een „Telegraaf" weer uitgeeft. Zovele oud-illegale dagbladen, die na de bevrijding zijn verschenen en op de persen der toen verboden kranten moesten worden gedrukt, is reeds het leven onmogelijk gemaakt, ondanks de mooiste garanties, die aan de eigenaren van die persen door de over-

heid werden afgedwongen. Er waren altijd wel mogelijkheden om de „rovers" kapot te maken op het voor een courant meest vitale punt: de techniek. En die mogelijkheden zullen zeker niet onvindbaar blijven voor zakenlieden die zulke fijne en geniale leermeesters hebben gehad.

De regering moet straks beslissen over het plan van Elsevier — en daarmee over het leven van twee der grootste oud-illegale bladen.

„Holland op zijn best....?"

Twee jaren geleden capituleerden de Duitsers. De soldaten keerden naar hun verwoeste vaderland terug. Hun leiders werden in Neurenberg veroordeeld en konden hun kop in de strop steken. Mussert is dood en Blokzijl is weg. „Die Deutsche Zeitung" verschijnt niet meer. „Das Schwarze Korps" evenmin en Goedewaagen zit achter de tralies.

Maar daarmede is het duistere bedrijf niet uit. Zeker, de Grüne Polizei, de SS en de Gestapo, de WA en de Landwacht waren gevaarlijk. Ze konden Hollandse mannen en vrouwen als vee bijeendrijven en naar de gaskamers van Auschwitz zenden. Ze konden illegale werkers martelen en voor het vuurpeloton neerknallen. Ze vernielden onze havens en zetten onze landerijen onder water. Maar één ding bleef onaantastbaar, dat was Hollands ziel. Zij deden ons pijn, maar zij besmeurden ons niet. Zij konden ons doden, maar niet verraden. Zij konden ons arm maken, maar niet onze innerlijke zekerheid stelen.

Het gevaar voor onze geest, de aanslag op ons vertrouwen, het verraad en de bezoedeling van onze eer kwam van een *andere* kant! Dat deden de geniale spelers! Dat deden de slimmerds, die meenden dat de Nederlandse geest in die benarde dagen leven kon *„tussen de regels door"*. Dat deden de

krantenschrijvers, die op de Duitse eisen elke dag en duizendmaal „Ja" zeiden om een heel enkele keer, *„tussen de regels door"* een geniepig, zuchtend, aarzelend, bijna onhoorbaar „nee" te fluisteren.

Gevaarlijk waren degenen, die zeiden dat de Joden ook mensen waren, maar dat we ze nochtans maar als beesten moesten laten afslachten, zonder een hand ter redding uit te steken. Gevaarlijk waren zij, die zónder uniform van de SS liepen, maar die deze „stoutmoedige kerels" als de verdedigers van onze beschaving aanprezen. Laf en vals waren zij die honderden onontwikkelde, verarmde, avontuurlijke jongens naar het Oostfront propageerden en voor de eigen veiligheid een geniaal spelletje speelden dat hen twee jaar geleden van de Duitsers redde en thans van de wrekende arm der gerechtigheid. Verraderlijk was het, nooit „Sieg Heil" te roepen, maar er ook nooit tegen te protesteren; op *„geniale wijze"* Nederlandertje te spelen, maar tegelijk het laatste bastion van een wanhopig volk te ondermijnen door te schrijven: „De oorlog kan en moet en zal eindigen met een Duitse overwinning".

Maar ... er is iets dat nòg gevaarlijker is!

Twee jaar na de bevrijding noemt Mr. Kortenhorst, de verdediger van „De Telegraaf" deze houding in zijn pleidooi *„Holland op zijn best!"*

Dàt is het gevaarlijkste van alles!

Want als dàt waar is, dan is het offer van onze gevallenen dwaasheid geweest; dan heeft onze Koningin voor de radio nutteloze verhaaltjes verteld; dan is de vrijheid bedrog; het lot van de Jood onzeker, onze democratie een zaakje van „het redden der machines", het onverbiddelijk „neen" van het Christelijk geloof, dat in de zwarte tijden zoveel mannen en

vrouwen de kracht gaf om pal te staan een dwaze, onverstandige eis, dan zijn Titus Brandsma en Dominee Kaptein voor een illusie doodgemarteld. Ze hadden immers slimmer, *„genialer"* moeten zijn.

Daarom hebt ook gij, die deze regels hebt gelezen vandaag, anno 1947, te maken met het geval van „De Telegraaf".

Het gaat niet om het lot van een krant, het gaat zelfs niet om de bestraffing van collaborateurs, het gaat om de waarheid en de waardigheid, het gaat om de zin van vijf jaar lijden en strijden, het gaat niet om een verleden tijd, maar om het nù en om de toekomst.

Daarom hebben wij gesproken en tegenover het woord van „De Telegraaf" het onze gezet.

De honderden vrienden, die voor de vrijheid van het woord en terwille van een eerlijke voorlichting in de strijd zijn gevallen behoeven onze verdediging niet, noch ons prijzend woord. Zij maakten zich geen illusies over beloningen, waaraan zij geen behoefte hadden en geen van hen heeft ons ooit iets anders gevraagd dan om de zaak waarvoor zij vielen zuiver te bewaren.

Dat doen we en zullen we blijven doen en daarom schrijven wij. Hun nagedachtenis en deze erfenis onbezoedeld bewaren, is een zaak van álle Nederlanders.

In het Weteringplantsoen te Amsterdam waait de Nederlandse vlag halfstok op de plaats waar eens de doden lagen. Bloemen en heesters geuren op het vuilnis van de oorlogstijd.

Maar op de dag dat Nederland de „Telegraaf"-affaire *„Holland op zijn best"* noemt, kunnen we de vlag beter neerhalen en mag het Weteringplantsoen weer een vuilnisbelt worden. Want we herinneren ons nog de lucht, die daar opsteeg!